

УДК 342.25

П. Д. БІЛЕНЧУК, Л. В. БОРИСОВА

Петро Дмитрович Біленчук, кандидат юридичних наук, доцент, професор Київського університету права НАН України

Лариса Володимирівна Борисова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Національного університету цивільного захисту

СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Аналізуючи та оцінюючи небезпеку протиправних діянь для світового співтовариства як відображення об'єктивної дійсності та міжнародної практики боротьби із злочинами, вчені дійшли висновку, що кількість діянь, які сприймаються міжнародною спільнотою злочинами, збільшилася. У 20-х рр. ХХ ст. частина юристів-міжнародників¹ виступала за прийняття міжнародного кодексу, де були б перелічені найбільш серйозні порушення міжнародного права і встановлені санкції за діяння, що мають ознаки міжнародної суспільної загрози з їхнім поділом на дві групи: міжнародні злочини і правопорушення міжнародного характеру, стосовно яких має місце конфлікт національних юрисдикцій або складно визначити територіальну юрисдикцію певних держав².

Глобальний кримінальний світ, як і вся світова спільнота, здійснює свою еволюцію і на цьому процесі позначаються такі чинники: технологічні; політичні; економічні; внутрішні, що формують злочинний світ. Адольф Кетле в своїй праці «Соціальная система и законы ею управляющие» визначив: «Число преступлений зависит не только от нравственности личностей и социальных условий, при которых они находятся, но также и от законов, которые должны бы совершенно гармонизировать с нравами и потребностями народов. Отсутствие этой гармонии всего чаще порождает общественные беспорядки»³.

Таким чином, в умовах новітніх технологій в усіх сферах життя людини і постійно наростаючої взаємозалежності членів міжнародного співтовариства «практично всі злочини, які передбачаються загальним кримінальним правом, мають міжнародну направленість»⁴, зовнішні риси і змістовні ознаки яких не можуть бути вичерпаними – уточнюється їхня система, вдосконалюються і розвиваються правові норми. Різним аспектам кіберзлочинності приділялася увага в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених: Ю. М. Батуріна, В. Б. Вехова, А. Б. Венгерова, В. О. Голубева, М. В. Гуцалюка, І. З. Карася, В. В. Крилова, В. Ю. Рогозіна, М. Г. Шурухнова, Р. С. Белкіна, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'яничова, О. Є. Манохи, Г. А. Матусовського, В. О. Образцова, М. В. Салтєвського та інших.

Метою статті є потреба у подальшому поглибленому дослідженні міжнародної та регіональної юрисдикції інформаційного права кіберзлочинності для посилення ефективності боротьби з протиправними діями в сфері інформаційних технологій. Злочини міжнародного характеру, до яких належать діяння, що «посягають на інтереси декількох держав, які вчиняються особами (групами осіб) не у зв'язку з політикою будь-якої держави»⁵, а всупереч законодавству і правопорядку своєї держави заради досягнення власних протиправних цілей, також являють собою міжнародну суспільну загрозу. Стан охорони національних кордонів і рамки юрисдикції вивчаються зловмисниками з метою приховування доказів та уникнення розслідування й судового переслідування. Відповідно, можна говорити про транснаціональну злочинність⁶, що відображено в документах ООН.

Юридичним підґрунтям відповідальності за злочини міжнародного характеру є «міжнародні конвенції по боротьбі із конкретними видами злочинів і прийняті у відповідності з ними національні норми кримінального права»⁷. Укладаючи міжнародні конвенції, держави світу вирішують наступні завдання⁸: узгоджують кваліфікації злочинів, які становлять міжнародну суспільну небезпеку; домовляються про включення у національне кримінальне законодавство норм щодо відповідальності за такі діяння і відповідного ступеня тяж-

кості їхнього покарання; встановлюють юрисдикції над злочинами і можливими злочинцями (підозрюваними); взаємодіють у процесі здійснення кримінального переслідування, враховуючи надання правової допомоги.

У 90-х рр. минулого століття у зв'язку із зростанням занепокоєння з приводу транснаціональної організованої злочинності було проведено цілу низку міжнародних нарад, на яких розглядалися можливі рішення цієї проблеми. Поступово склався значний комплекс багатосторонніх міжнародних конвенцій, кожна з яких присвячена певному виду злочинів⁹. Відповідно міжнародної спільноти глобальному кримінальному світу стала міжнародна угода ООН, а саме Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р.), яка має допомогти державам у вирішенні спільної проблеми і відповідно до якої ці документи не застосовуються щодо правопорушень, які не належать до організованої злочинності, розглядаючи як виняток тільки окремі області – особливо корупцію і комп'ютерні правопорушення, що вчиняються окремими особами і стали проблемою, яка потребує більшої міжнародної уваги. Конвенція застосовується у тих випадках, коли «відповідний злочин повинен мати «транснаціональний характер». Як правило, такими є злочини, які плануються чи вчиняються в кількох державах, або вчиняються в одній державі, а мають істотні наслідки в іншій»¹⁰.

Даючи визначення держави, цитують Конвенцію про права і обов'язки держав, яка прийнята на VII Міжнародній конференції американських країн у 1933 р. в Монтевідео¹¹. Держава характеризується об'єктивно притаманною їй політико-юридичною властивістю – суверенітетом, тому «кожна держава зобов'язана поважати суверенітет інших учасників системи, тобто їхнє право в межах власної території здійснювати законодавчу, виконавчу, адміністративну й судову владу без будь-якого втручання з боку інших держав»¹². Принцип «загальної юрисдикції» застосовується для вузької категорії діянь, за вчинення яких законодавчо передбачається переслідування державами, які поділяють цей принцип, незалежно від місця вчинення таких злочинів та їхнього впливу на державу, в якій здійснюється юрисдикція. Існування різних принципів, більшість із яких заперечують один одного, приводить до думки, що проблеми юрисдикції не нові в сучасному міжнародному праві. Інтернет і комп'ютерні системи тільки розширюють спектр потенціальних проблем. Слід звернути увагу на очевидне протиріччя «глобалізації» та «безмежності» Інтернет принципам юрисдикції, а це вносить певні зміни в концепції здійснення юрисдикції.

Юридична рівність держав не означає їхньої фактичної рівності, що й враховується в реальних міжнародних відносинах¹³. У міжнародному праві існує декілька традиційних юридичних норм. У більшості суперечливих випадків рішення, як правило, приймається на користь «територіального» принципу (основа для здійснення свого законодавства) або відповідно до міжнародних угод. Сьогодні може виникнути ситуація, коли спроба однієї сторони визначити правила екстра-територіальної юрисдикції іншої сторони сприймається як посягання на державний суверенітет.

У тих державах світу, де діє принцип верховенства права і поважають законність, Інтернет – тільки функція глобальної телекомунікаційної революції. Науково-технічний прогрес поставив перед людством серйозні проблеми і встановив колосальну відповідальність за використання отриманої могутності: «розвиток техніки несе необмежені можливості для добра і зла»¹⁴. Кібернетика стала фактором кризи, сприяючи другій промисловій революції: проблеми, які ставляться сучасними технологіями, можуть вирішуватися за допомогою тих самих технологій. Відповідно, поняття територіальності стає фундаментальним у формуванні концепції «кіберправа», «кібербезпеки», «кіберкриміналістики». Експерти в галузі інформатики зазначають: «інформаційне суспільство» не має політичних, соціальних та економічних кордонів¹⁵. Транснаціональний характер кіберзлочинності дає змогу вважати, що розробка загальної політики з ключових питань повинна бути частиною будь-якої стратегії в боротьбі зі злочинністю. Така концепція має важливе значення для запобігання виникненню «інформаційних сховищ», у тому числі й у рамках тих правових систем, де кіберзлочини не є кримінально карними. Принцип державного суверенітету залишається нездоланною перешкодою. Боротьба з кіберзлочинністю в сучасних умовах ускладнюється з таких причин: відкриті структури телекомунікаційних мереж дають користувачам таке правове середовище, яке оптимально відповідає їхнім цілям, тобто користувачі можуть вибирати держави, в яких певні дії, вчинені в електронному середовищі, не спричиняють кримінальної відповідальності порівняно з їхнім внутрішнім правом; для розслідування злочинів, що мають місце в електронному середовищі, потрібен спеціальний досвід і знання, належні процедури розслідування й юридичні повноваження, якими правоохоронні органи відповідних держав можуть не володіти; у той же час слідчі дії правоохоронних органів у цілому повинні обмежуватися територією власної держави, а це означає, що для боротьби зі злочинами у відкритих телекомунікаційних мережах необхідно активізувати міжнародне співробітництво.

Комітет експертів із кіберзлочинів (Committee of Experts on Crime in Cyber-Space), який був організований за рішенням Ради Європи в 1996 р., у вересні 2001 р. надав для затвердження Комітету міністрів остаточну – двадцять восьму версію Конвенції щодо комп'ютерних правопорушень, в якій досить чітко визначені види комп'ютерної злочинності та шляхи взаємодії урядів щодо боротьби з комп'ютерними правопорушеннями¹⁶.

Складним є завдання визначення сфери дії, розповсюдження та збитків від кіберзлочинів, які вчиняються в інформаційному просторі. Вивчення цих проблем дало змогу зробити висновок, що «кінцевою метою кожного комп'ютерного злочину є отримання інформації, яка зберігається, передається, обробляється на комп'ютері в будь-якому вигляді (закодована або ні) та вміщує дані про сфери людської діяльності»¹⁷.

Розробка загальної політики по протидії кіберзлочинності стала одним із напрямів діяльності Програми ООН. Метою керівного документа із запобігання злочинам, пов'язаним із використанням комп'ютерів і боротьбою з правопорушеннями в сфері інформаційних технологій, опублікованого ООН, є узгодження як матеріального, так і процесуального права, а також міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю, пов'язаною з використанням комп'ютерів. У зв'язку з цим увага світової спільноти акцентується на таких аспектах¹⁸: сприяння розробці правотворчими органами стандартів для забезпечення надійності і безпеки телекомунікацій та технологій обробки даних; розробка інформаційних і телекомунікаційних систем, здатних виявляти зловживання в мережах, відслідковувати осіб, які вчиняють такі зловживання й збирати відповідні докази.

Як підкреслює англійський криміналіст М. А. Уілмер, «злочинці та працівники органів кримінальної юстиції ведуть між собою постійну боротьбу за інформацію»¹⁹. У ряді держав світу підготовлено керівні правові нормативні документи, що вміщують технічні та процесуальні інструкції стосовно напрямів проведення розслідування, а це допомагає скоротити обсяг втрачених доказів і забезпечити їхню доступність використання в суді. У відомчих структур Інтерполу створено декілька робочих груп експертів зі злочинності, пов'язаної з інформаційними технологіями, які займаються розробкою конкретних засобів програмного забезпечення з метою виявлення визначених злочинів у Інтернет. Міжнародна Торгова Палата (ICC) організувала спеціальний відділ для захисту 7000 компаній в усьому світі від комп'ютерних злочинів. Крім визначення методів здійснення атак відділ надає спеціальну інформацію про захист від атак. Розвивається спеціальна база даних про кримінальні дії в інформаційному просторі та налагоджується співробітництво між правоохоронними органами і недержавними організаціями. У Рекомендаціях Ради Європи (R(89)9, R(95)13) підкреслюється необхідність створення в рамках національних правоохоронних органів спеціалізованих підрозділів з проблем кіберзлочинності. Такі підрозділи необхідно забезпечити законами, нормативними актами, укомплектувати професійними кадрами високого рівня, оснастити відповідним обладнанням і засобами програмного забезпечення.

Із урахуванням існуючих сьогодні в світі міжнародних масштабів телекомунікаційних мереж менш ймовірним стає те, що всі елементи кіберзлочинності будуть обмежені територією однієї держави. Залежно від відношень між заінтересованими державами, характеру відповідної інформації та інших факторів може виникнути потреба в розробці повноважень і процедур у міжнародних угодах²⁰. У сучасному міжнародному праві сьогодні існує поняття саме обов'язку держав співпрацювати один з одним та ООН. У міжнародну практику ввійшов принцип співробітництва держав: «по-перше, підтримувати мир і безпеку можна лише шляхом співробітництва в різних сферах міжнародного життя; по-друге, сучасні проблеми настільки ускладнилися, що поодиночі вирішувати їх вже практично неможливо»²¹.

Здійснення згідно зі статтями Європейської Конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу²² спільних дій при розслідуванні транснаціональних кіберзлочинів ускладнюються з таких причин: традиційні форми співпраці передбачають письмові клопотання про надання правової допомоги, а це пов'язано з втратою часу у випадку розслідування кіберзлочинів, що спричиняє втрату доказів внаслідок знищення «історичних даних»²³; виявлення, закріплення, вилучення «історичних даних», збережених за допомогою комп'ютерних мереж є можливим стосовно двох держав (держави місця знаходження потерпілої особи і держави, в якій перебуває злочинець). Якщо комп'ютерне повідомлення проходить через три і більше держав, то надання правової допомоги може затягнутися на тривалий час, у результаті чого існує значна ймовірність зміни чи знищення «історичних даних»; законами одних держав проводиться розмежування між пошуком і перехопленням даних у процесі їхньої передачі та пошуком даних, що зберігаються, в той час як у правових системах інших держав чітке розмежування відсутнє.

Входження України до Європейського співтовариства та підписання нашою державою 23 листопада 2001 р. Європейської Конвенції про кіберзлочинність, в якій визначено конкретні шляхи взаємодії урядів щодо боротьби з цим явищем, сприяло розробці концепції реформування взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн.

Аналіз основних міжнародних документів правового регулювання інформаційних технологій дав змогу зробити висновок, що для ефективної діяльності щодо розслідування транснаціональних комп'ютерних злочинів необхідно: *здійснити* уніфікацію кримінального й кримінально-процесуального законодавств кожної держави за вчинення кіберзлочинів; *усунути* норми «подвійного права»; *удосконалити* протокол офіційної правової допомоги для ефективного розслідування злочинів і вирішення проблеми оперативного отримання із-за кордону вилучених та збережених на час надання правової допомоги комп'ютерної інформації в документованому виді для використання як доказу; *передбачити* канал зв'язку для забезпечення обслуговування невідкладних запитів у будь-який проміжок часу в усіх часових поясах з метою удосконалення системи слідчих і оперативно-розшукових заходів, особливо стосовно кримінальних справ, які зачіпають інтереси декількох держав; *запровадити* системи ідентифікації для сприяння пошуку комп'ютерного злочинця за декілька секунд з метою отримання незаперечних доказів його злочинної діяльності; *забезпечити* обмін адресами операторів мережі/постачальників послуг мережі.

¹ Наприклад, професор Пелла, організатор і керівник уніфікаційного руху, наполягав на віднесенні піратства і підробки грошей і т.п. до «міжнародних злочинів».

- ² Трайнин А. Н. Защита мира и борьба с преступлениями против человечества / А. Н. Трайнин. – М.: Акад. наук СССР, 1956. – С. 13.
- ³ Кетле А. Социальная система и законы ею управляющие / А. Кетле; с фр. пер. князь Л. Н. Шаховской. – С.-Петербург, 1886. – С. 218.
- ⁴ Международное уголовное право. учебн. пособ. / под общ. ред. В. Н. Кудрявцева. 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Наука, 1999. – С. 217.
- ⁵ Международное право: учеб. для вузов / Г. В. Игнатенко, В. Я. Суворова, И. О. Туинов и др.; под ред. Г. В. Игнатенко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1995. – С. 160.
- ⁶ Там само. – С. 116.
- ⁷ Там само. – С. 160.
- ⁸ Там само. – С. 284.
- ⁹ До них належать Всесвітня конференція на рівні міністрів по транснаціональній організованій злочинності, яка відбулася у Неаполі, Італія, 21–23 листопада 1994 р. (документ А/49/748); Регіональний семінар на рівні міністрів по заходам у зв'язку з Політичною декларацією і Глобальним планом дій проти організованої транснаціональної злочинності, що відбувся у Буенос-Айресі 27–30 листопада 1995 р. (документ E/CN.15/1996/2/ Add.1); Регіональний семінар на рівні міністрів держав Африки по організованій транснаціональній злочинності та корупції, що проходив у Дакарі 21–23 липня 1997 р. (документ E/CN.15/1998/6/Add.1); Регіональний семінар на рівні міністрів країн Азії по організованій транснаціональній злочинності та корупції, який відбувся у Мілані 23–25 березня 1998 р. (документ E/CN.15/1998/6/Add.2) та ін.
- ¹⁰ Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www/odccp.org/palermo/convmain.html>
- ¹¹ Туском Жан. Міжнародне право: підруч. / Жан Туском; пер. з франц. – К.: АртЕк, 1998. – С. 45–46.
- ¹² Международное право: учеб. / отв. ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. (Диплом. акад. МИД РФ, МГИ МО МИД РФ). – М.: Международные отношения, 1996. – С. 28.
- ¹³ Там само. – С. 30.
- ¹⁴ Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине / Н. Винер; пер. с англ. / предисл. Г. Н. Поварова. 2-е изд. – М.: Совет. радио, 1968. – С. 76.
- ¹⁵ Breivik P. S. "Education for the information age", D.W. Farmer and T.F. Mech, eds., New Directions for Higher Education, № 78, summer 1992.
- ¹⁶ Гуцалюк М. В. Кримінальний кодекс та комп'ютерна злочинність / М. В. Гуцалюк // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 жовтня 2001 р.) / редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – К. – Х.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 163–166.
- ¹⁷ Черних А. В. Обеспечение безопасности автоматизированных информационных систем (уголовно-правовые аспекты) / А. В. Черних // Советское государство и право. – М., 1990. – № 6. – С. 118.
- ¹⁸ Преступления, связанные с использованием компьютерной сети. Справочный документ для семинара-практикума по использованию компьютерной сети / Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. – Документ ООН А/CONF/187/10. – С. 18.
- ¹⁹ Уилмер М. А. Преступность и теория информации / М. А. Уилмер; пер. с англ. – М., 1973. – С. 10.
- ²⁰ Преступления, связанные с использованием компьютерной сети. Справочный документ для семинара-практикума по использованию компьютерной сети / Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. – Документ ООН А/CONF/187/10. – С. 16.
- ²¹ Туском Жан. Міжнародне право: підруч. / Жан Туском; пер. з франц. – К.: АртЕк, 1998. – С. 69.
- ²² Акт Ради від 29 травня 2000 р. про введення в дію Конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу відповідно до ст. 34 Договору про Європейський Союз (2000/С 197/01).
- ²³ У спеціальній літературі й міжнародних документах відомості про проходження інформації іменуються як «історичні дані», «дані про потоки» або «дані про потоки інформації» і вказують на джерело, призначення, шлях або маршрут, час, дату, розмір, тривалість чи тип мережевого сервісу.

Резюме

Біленчук П. Д., Борисова Л. В. Основи міжнародної та регіональної юрисдикції інформаційного права кіберзлочинності.

У даній статті здійснено аналіз основних міжнародних документів правового регулювання інформаційних технологій. Зроблено висновок, що кінцевою метою кожного кіберзлочину є отримання інформації, яка зберігається, передається, обробляється на комп'ютері в будь-якому вигляді (закодована або ні) та вміщує дані про сфери людської діяльності. Запропоновані шляхи для ефективної діяльності щодо розслідування транснаціональних кіберзлочинів.

Ключові слова: транснаціональні злочини, кіберзлочинність, телекомунікаційні мережі, розслідування транснаціональних кіберзлочинів.

Резюме

Біленчук П. Д., Борисова Л. В. Основы международной и региональной юрисдикции информационного права киберпреступности.

В данной статье проведен анализ основных международных документов правового регулирования информационных технологий. Сделан вывод, что конечной целью каждого компьютерного преступления является получение информации, которая хранится, передаётся, обрабатывается на компьютере в любом виде (кодированная или нет) и содержит данные о сферах человеческой деятельности. Предложены пути эффективной деятельности по расследованию транснациональных компьютерных преступлений.

Ключевые слова: транснациональные преступления, киберпреступность, телекоммуникационные сети, расследование транснациональных компьютерных преступлений.

Summary

Bilenchuk P., Borysova L. Fundamentals of international and regional jurisdiction of the information law of cybercrime.

This article analyzes the main international documents of the legal regulation of information technologies and concludes that the ultimate goal of each computer crime is to obtain information that is stored, transmitted, processed on a computer in any form (coded or not) and contains data on spheres of human activity, ways of effective activity on investigation of transnational computer crimes are offered.

Key words: transnational crimes, cybercrime, telecommunication networks, investigation of transnational computer crimes.

УДК 344.13

І. Р. СЕРКЕВИЧ

Ірина Ростиславівна Серкевич, кандидат юридичних наук, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ І ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСАДОВІ ЗЛОЧИНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Регламентация кримінальної відповідальності посадових осіб за злочини, скоєні з використанням свого посадового становища, актуальна не тільки для України, а й для більшості зарубіжних країн. Багато питань, що стосуються визначення правового статусу спеціального суб'єкта посадових злочинів і його законодавчого закріплення в зарубіжному кримінальному праві вирішено не завжди послідовно. До того ж зростання рівня злочинності, особливо корупції, серед державних службовців багатьох країн змушує їхні законодавчі органи шукати шляхи підвищення ефективності кримінально-правових засобів боротьби з такими злочинами.

У зв'язку із цим і в теоретичному сенсі, і з позицій правозастосування становить інтерес порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних країн у контексті основних питань досліджуваної теми, насамперед тих, які стосуються поняття посадової особи.

Перш ніж здійснювати такий аналіз, слід звернути увагу на різноманітність застосовуваних у національному і зарубіжному праві термінів на позначення спеціальних суб'єктів. Зокрема, у нормах кримінального права і в кримінально-правовій доктрині України традиційно використовують термін «посадова особа». У більшості ж правових систем зарубіжних країн і, відповідно, в теорії кримінального права та суміжних галузей права (адміністративного, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого) як синонім терміна «посадова особа» використовують термін «чиновник».

Окрім того, у кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних країн, особливо тих, де склалася романо-германська (континентальна) система права, на позначення суб'єктів отримання хабара та інших злочинів, скоєних з використанням свого посадового становища, нерідко використовують також терміни «державна посадова особа» або «публічний службовець»¹.

Така різноманітність використовуваних термінів на позначення спеціальних суб'єктів при визначенні підстав і меж їх відповідальності за аналізовані злочини, на наш погляд, підтверджує необхідність теоретичного аналізу цієї проблеми у межах порівняльно-правового дослідження.

Не вдаючись до докладного аналізу всього різноманіття проблем, пов'язаних з правовою регламентацією відповідальності посадових осіб у нормах зарубіжного законодавства, оскільки ця тема цілком заслуговує самостійного дослідження, вважаємо за доцільне розглянути найтипівіші підходи до визначення поняття посадової особи в національному законодавстві зарубіжних країн.

Так, згідно з Кримінальним кодексом Японії (ст. 7) під державною посадовою особою розуміється урядовий, муніципальний чиновник чи депутат, або член комітету, або інші службовці, які виконують публічні обов'язки відповідно до законодавства². Цей термін охоплює державних службовців, публічних службовців, членів корпорацій, комітетів та інших осіб, які відповідно до закону або постанови відають публічними справами³.

У Примірному кримінальному кодексі США, що є офіційним проектом, підготовленим Інститутом американського права, і має рекомендаційне значення при розробці кримінальних кодексів окремих штатів, зазначено, що «публічний службовець» – це «будь-яка посадова особа або службовець держави, включаючи законодавців і суддів, і будь-яка особа, яка бере участь у здійсненні державної функції в якості присяжного засідателя, радника або консультанта або в будь-якому іншому статусі»⁴.

Поняття «публічний службовець» як спеціальний суб'єкт посадових злочинів використовується також у кримінальному законодавстві Франції, Данії, Австрії та багатьох інших країн.

У доктрині і законодавстві Великобританії інститут державної служби, на відміну від інших країн, де зазвичай у самій назві цього інституту використано поняття «публічної» (public, offentliches) або «державної» (state, staat) служби, визначається поняттям «громадянська служба» (civil service).